

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА****ДАНЧЕНКО К. М.,**

викладач

*(Івано-Франківський коледж**Прикарпатського національного**університету імені Василя Стефаника)*

УДК 343.24

**ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ПОКАРАННЯ**

Стаття присвячена з'ясуванню змісту поняття кримінально-правової політики у сфері покарання як складової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: кримінально-правова політика, злочинність, покарання, відповідальність, політика, безпека.

Стаття посвящена выясненню содержания понятия уголовно-правовой политики в сфере наказания как составляющей политики государства в сфере борьбы с преступностью.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, преступность, наказание, ответственность, политика, безопасность.

The article is devoted to find out the concept and content of criminal law policy in the sphere of punishment and its place in the state policy in the fight against crime.

Key words: criminal law policy, crime, punishment, responsibility, politics, security.

Вступ. Аналіз кримінально-правової політики в сфері покарань неможливий без аналізу основних понять, які використовуються в дослідженні. Адже саме категорії та поняття не тільки є необхідними формами наукового мислення, а й служать надійною основою подальшого розвитку наших знань.

Робота над ними передбачає інтегрування напрацьованих методологічних позицій і поглядів на наукову проблему. Саме у результаті диференціації наукових знань і об'єднання їх у цілісну, несуперечливу систему відбувається якісний перехід від предметно-орієнтованого до проблемно-орієнтованого знання. Тому для розкриття суті поняття та змісту кримінально-правової політики у сфері покарання необхідно врахувати специфіку, пов'язану з наявністю різних дослідницьких парадигм і наукових шкіл, теоретичних конструкцій, створених вченими-криміналістами в різні періоди.

Кримінально-правовим аспектам боротьби зі злочинністю присвячено праці таких вчених, як М. Коржанського, І. Козича, Н. Панова, А. Савченка, М. Хавронюка, П. Фріса та багатьох інших. Однак питання поняття кримінально-правової політики у сфері покарання залишається недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поняття кримінально-правової політики у сфері покарання та його значення для науки кримінального права.

Результати дослідження. Враховуючи те, що кримінальне покарання безпосереднім чином зачіпає найбільш суттєві для людини цінності: життя, здоров'я, свободу, то цілком зрозуміло, що поняття «політика» (в перекладі з грецької “politike” означає «мистецтво управління державою») відіграє в нашому дослідженні ключове методологічне значення. В сучасній філософській та політологічній науці політику розглядають як державну діяльність у сфері суспільних відносин, яка визначається реальним становищем у суспільстві політичних партій, соціальних груп, що використовують владу відповідно до інтересів всього суспільства залежно від об'єкту політики (соціальної, економічної тощо) та сфери впливу (внутрішньої і зовнішньої) [1, с. 342]

Отже, політика виступає як багатопланова соціальна дійсність, що пов'язана з регулюванням суспільних відносин з владою в аспекті наділення її носіїв – державних органів – відповідними функціями і компетенціями, здатними забезпечити стабільний стан розвитку суспільства.

Звідси випливає, що складовою внутрішньої політики виступає боротьба зі злочинністю та тісно пов'язаними з нею іншими видами антисуспільної поведінки. Такий вид політики визначають науковці через поняття «кримінальна політика». Це в науковому обороті відомо давно, вже в 1804 р. у праці Пауля Йогана Анзельмана фон Феєрбаха (1775–1833 рр.) “Versucheiner Criminaljurisprudenzdes Koran” (випробування кримінальної юриспруденції Корану) воно використовується як загальновідоме [2, с. 54–56].

Це говорить про те, що політичний елемент в кримінальному праві з'явився значно раніше. Вже в другій половині XVIII ст. Чезаре Беккарія, Шарль-Луї де Монтеск'є, Вольтер (Марі Франсуа Аруе) та інші філософи Просвітництва в своїх трактатах порушують цілий ряд проблем кримінально-політичного характеру [3, с. 37–76, 58]. Тому цілком логічно починати історію кримінально-правової політики як науки саме з їх праць. Критично оцінюючи існуючі тоді порядки правосуддя, ці праці на довгі роки визначили її зміст і систематизували необхідний для неї матеріал. Та попри це, сам термін «кримінальна політика» тоді ще не існував, а питання про його співвідношення з кримінальним правом не ставилося. А тому, якщо вести мову про заслуги Анзельмана Феєрбаха, то слід зазначити те, що саме він вперше поставив питання про значення кримінальної політики і її відношення до кримінального права не тільки в німецькій, але й в європейській кримінально-правовій науці. Під кримінальною політикою, як підкреслює вчений, слід розуміти ту галузь науки, котра повинна дати кримінальному законодавцю вказівки для кращої організації правосуддя [4, с. 37].

Варто відзначити, що більшість учених в той час розглядали нову науку, як таку, яка є прикладною до догми кримінального права [5, с. 26–27]. Тому не дивно, що представники догматичної школи зосередили свою увагу на злочинному діянні як результаті злочинної волі, а відповідно, боротися проти свободи волі вони пропонували «карою помсти». Такий підхід акцентує увагу на злочинному діянні, а саму особу злочинця розглядає як носія злої волі. Зауважимо, що всі інші сторони характеристики особи злочинця до уваги не бралися. Тому таке діяння виступало як одиначне, випадкове явище, котре не можна ні передбачити, ні попередити.

Як бачимо, догматична школа в центр дослідження ставила не явища реального життя, а лише юридичні форми. Це пояснюється тим, що побудована за системою цивільного права, в основі якого лежало римське право, догма кримінального права не була здатна проаналізувати причини злочинності і визначити шляхи боротьби з нею.

Незважаючи на негативне ставлення більшості представників юриспруденції того часу до висловлюваних думок щодо сутності і змісту кримінальної політики, нові ідеї все ж таки проникли в науку кримінального права. В своїй праці «Завдання кримінальної політики» Ф. фон Ліст вперше дав визначення кримінальної політики. Зокрема, автор праці відзначає, що кримінальну політику він хотів би визначити як систематичну сукупність основ, що спирається на наукові дослідження причин злочину і дії, яку чинить покарання, основ, відповідно до яких держава за допомогою покарання і близьких до нього інститутів повинна боротися зі злочиним [6, с. 7–8].

Саме таке розуміння кримінальної політики дозволило виробити як на теоретичному, так і організаційно-правовому рівнях концептуальні засади кримінально-правової політики протидії злочинності. При цьому варто вказати на те, що предмет кримінально-правової політики Ф. фон Ліст не обмежує лише каральними заходами. Окрім цього він вказує на важливість системної діяльності держави, що забезпечується науковими рекомендаціями та висновками вчених.

Водночас розробка таких наукових рекомендацій має базуватися на ґрунтовних теоретичних основах кримінально-правової політики, а це завдання є одним із найбільш складних в кримінально-правовій науці. Засновник вітчизняної школи кримінально-правової політики П. Чубинський в «Курсі кримінальної політики» підкреслював, що кримінальне право повинно вказувати державі засоби для успішної боротьби зі злочинністю і для організації каральних заходів у дусі відмови від теорії відплати [7, с. 59]. Щодо змісту поняття кримінальної політики, то він охоплює політику превенції репресії і розвитку кримінального законодавства: кримінальну догматику (за Ф. Лістом – «кримінальне право в вузькому розумінні»); кримінальну політику (пов'язану із організацією «справи боротьби зі злочинністю»); кримінальну етіологію (як частину кримінального права, яка називається кримінологією) [7, с. 114–125]. З цього часу дискусії щодо змісту кримінально-правової політики досі тривають серед учених-юристів.

Викладені в працях учених концепції кримінально-правової політики щодо визначення змісту, пріоритетних напрямів та форм її реалізації є діаметрально протилежними. За підрахунками С.В. Іванова, самих лише визначень кримінально-правової політики станом на середину 2006 р. існувало близько 120 [8, с. 12]. Не можна не вказати і на існуючу різницю в підходах до обґрунтування теоретичних питань кримінально-правової політики. Причини такого стану Н. Лопашенко вбачає у «відмінностях визначення змісту і об'єму кримінальної політики і в спробах виділення різного статусу кримінальної політики» [9, с. 6]. Виходячи з цього, вона пропонує розрізнити широке, середнє і вузьке тлумачення кримінальної політики.

Як зазначав А. Естрін, розглядаючи в двадцять років ХХ ст. кримінальну політику у вузькому розумінні, основні питання кримінально-правової політики – питання про цілі кримінальної репресії, про критерії та методи визначення роду і мети репресії кожному конкретному засудженому (ув'язненому) в цей час не отримують будь-якого чіткого вирішення в офіційних документах, що виходять від влади [10, с. 3].

У наступні роки зміни у визначенні кримінально-правової політики зводились до уточнення часткових аспектів і мало торкалися самої її сутності.

Трансформація цього поняття простежується, починаючи з 50-х рр. ХХ ст. Як пише Н. Беляєв, «політика держави, спрямована на боротьбу із суспільно-небезпечними діями, називається кримінальною політикою» [11, с. 118–119].

Наприкінці 70-х – початку 80-х рр. ХХ ст. уточнення щодо напрямів і масштабів кримінально-правової політики знаходять відображення в працях В. Владімірова та Ю. Ляпунова, які зазначають, що «в аспекті свого об'єктивного прояву в соціальній і правовій дійсності кримінальна політика повинна розглядатися і як реальне втілення директивно-керівних ідей, установок і вимог, у змісті і функціях кримінального, кримінально-процесуального і виправно-трудоного законодавства, в системі, силах і засобах органів кримінальної юстиції, а також в стратегії, тактиці, методах і професійно-технічних способах і прийомах боротьби зі злочинністю» [12, с. 7–9].

На думку Н. Загороднікова і Н. Стручкова, «кримінальна політика являє собою такий напрям політики, в рамках якого формуються вихідні вимоги боротьби зі злочинністю на ґрунті розроблення і здійснення широкого кола запобіжних заходів, створення і застосування правових норм матеріального, процесуального і виправно-трудоного права, що встановлюють криміналізацію і декриміналізацію діянь, а також визначення кола допустимих в боротьбі зі злочинністю заходів державного примусу» [13, с. 4].

Поклавши в основу визначення політики протидії злочинності методи кримінального закону, дослідники кримінальної політики ввели в науковий обіг нові напрями (підсист-

теми – за висловом П. Фріса). Так, відомий російський дослідник кримінальної політики А. Коробеев виділяє соціальну політику в сфері боротьби зі злочинністю, що визначає генеральну лінію, котра визначає напрям, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики її застосування, а також шляхом вироблення і реалізації заходів, спрямованих на попередження злочинності і кримінально-правову політику, котра виробляє основні завдання, принципи і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального права, актах тлумачення норм і практики їх застосування [14, с. 44, 48–49].

У праці «Кримінальне право і соціологія» А. Герцензон висловлює думку, що кримінальна політика спрямовує діяльність органів державної влади і громадськості на боротьбу зі злочинами й іншими суспільно небезпечними поступками. На його думку, вона реалізується як шляхом застосування спеціальних заходів (криміналістичних, кримінально-правових, кримінально-процесуальних, виправно-трудова, кримінологічних), так і шляхом застосування заходів суто соціального характеру (економічних, ідеологічних, медичних тощо) [15, с. 175]. Дещо протилежну думку висловлює М. Ковальов. Він вважає, що кримінальна політика не тільки визначає кримінально-правові методи боротьби зі злочинністю, а й вирішує проблеми, пов'язані з профілактикою правопорушень, використовуючи не тільки правові, але й соціальні, організаційні, ідеологічні та інші заходи [16, с. 8].

П. Грішанін розглядає кримінальну політику як програму боротьби зі злочинністю, котра міститься в законах і нормативних актах [17, с. 28]. Близьку до нього позицію з розкриття сутності кримінально-правової політики висловлюють І. Гальперін і В. Курляндський.

Дещо інший підхід до визначення поняття і змісту кримінальної політики пропонує М. Стручков. Він обмежує кримінальну політику реалізацією заходів, спеціально спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Звести кримінальну політику до основних напрямів боротьби зі злочинністю, що реалізуються кримінально-правовими заходами, запропонував П. Панченко. Він пише: «Кримінальну політику можна визначити як науково обґрунтовану політику в сфері кримінально-правової діяльності, як стратегію і тактику боротьби із злочинністю <...> на основі кримінального і суміжного з ним галузей законодавства» [19, с. 90].

Як цілеспрямовану активну діяльність держави щодо захисту суспільства від злочинності й оптимальну стратегію зі стабілізації та обмеження рівня злочинності розглядає кримінальну політику В. Ревін [20, с. 41].

На думку М. Бабаєва, зміст кримінальної політики слід обмежити тільки спеціальними заходами, що реалізуються на основі кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого права державою і громадськими організаціями за допомогою спеціальних кримінологічних заходів із виявлення і ліквідації факторів і причин, що породжують злочинність [21, с. 18–19]. На кримінологічній складовій державної політики наголошують і деякі українські учені. Проведений аналіз змісту поняття «кримінальна політика» дозволяє нам визначити три підходи. Представники першого підходу М. Стручков, М. Беляєв, М. Ковальов, П. Панченко та інші вчені підкреслюють діяльний бік суб'єктів кримінальної політики. Другий підхід представлений М. Загородніковим, Ю. Пермяковим та іншими науковцями, які вбачають сутність кримінальної політики в суспільних відносинах. Щодо третього підходу, то на відміну від двох інших Б. Здравомислов, Л. Гаухман, Ю. Ляпунов та інші фахівці підкреслюють важливість духовного аспекту. На сьогодні найбільш структурним і цілісним є комплексне дослідження кримінальної політики в Російській Федерації, зроблене Н. Лопашенко. Вона визначає кримінально-правову політику як політику держави в сфері боротьби зі злочинністю, саме на її основі формується основна стратегія і тактика кримінально-виконавчої, кримінально-процесуальної і кримінологічної політики [9, с. 25].

Відомий український вчений О. Джу́жа одним з напрямів соціальної політики України називає правоохоронну політику, спрямовану на профілактику, відвернення та припинення злочинів, реалізацію відповідальності осіб, які вчинили злочини, виконання покарання засудженими. При цьому він визначає основи кримінальної політики, яка є заснованим на

об'єктивних законах розвитку суспільства напрямом діяльності з охорони інтересів народу від злочинних посягань, виконання заходів державного примусу [22, с. 7]. Цю точку зору також підтримують інші українські вчені (В. Трубніков, В. Харченко, О. Лисодід), поділяючи кримінальну політику на кримінально-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу.

Як зазначає директор Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України академік В. Борисов, «кримінологічний напрям так само, як і кримінально-процесуальний та кримінально-виконавчий, не є рівнозначними за своїм впливом та місцем у боротьбі зі злочинністю, порівняно з кримінально-правовим напрямом». Останній, на думку вченого, «будучи однією зі складових правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, водночас є її системоутворюючим елементом, і тому посідає домінуюче місце серед інших її напрямів» [23, с. 233].

Розглядаючи політику держави у протидії злочинності, відомий український кримінолог, академік А. Закалюк наголошує на важливості як соціальної, так і ситуативної превенції. Із системних позицій розглядають кримінальну політику і російські науковці С. Босхолов та Г. Лесніков. Так, Г. Лесніков вважає, що кримінальна політика – це система принципів, політичних і політико-правових приписів, правових та інших соціальних норм антикримінального циклу, кримінологічних програм і програм ресоціалізації злочинця, розроблених на науковій основі й здійснюваних державою разом із суб'єктами громадянського суспільства із забезпечення правопорядку, попередження і боротьби зі злочинністю, безпеки особи, а якщо є така необхідність – і національної безпеки [24, с. 114–118].

Водночас необхідно звернути увагу на те, що в юридичній науці існують думки, котрі не тільки піддають критиці досягнуте в кримінально-правовій політиці, але й заперечують її існування як такої. Так, С. Лукашевич піддає різкій критиці дослідження українських науковців політики держави у протидії злочинності, які, на його думку, страждають на методологічну хибність та абстрактність, а правотворчу та правозастосовну практику за її репресивний характер [25, с. 258]. Вбачається все ж таки слушним зауваження про необхідність змінити старі підходи і відмовитися від канонічних понять злочину та покарання.

Необхідно зупинитись також на питанні про назву цього виду політики. Як зазначалося вище, з самого початку її виділення в структурі правової політики держави, вона позначалась, як «кримінальна політика». Значна кількість дослідників і сьогодні використовує саме цей термін. Але в науці висловлювались точки зору стосовно некоректності такого позначення. Так, М. Мельник, В. Зеленецький, Г. Гребеньков пропонують застосовувати термін «антикриміногенна політика». Вбачається, що так визначення має право на існування, але виходячи із загальносоціальних завдань внутрішньої політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, воно не враховує того, що кримінально-правова політика є змістом і містить підстави для обрання відповідних форм її реалізації заходами кримінально-процесуальної політики.

У світлі таких оцінок заслугоує на увагу думка одного із провідних фахівців у сфері кримінально-правової політики в Україні П. Фріса, який визначає цей вид політики як «політику у сфері боротьби зі злочинністю». На його думку, ця політика є «виробленою Українською державою генеральною лінією, що визначає стратегію, основні концепції, напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також є розробкою й реалізацією заходів, спрямованих на запобігання злочинам», свою точку зору автор обґрунтовує тим, що в структурі цієї політики виділяються складові: кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча і кримінологічна (профілактична) політики. В цій ситуації використання терміну «кримінальна політика» фактично призведе до порушення правил наукового аналізу, коли ідентичними термінами позначатимуться явища, що мають різне змістове насичення. Цю позицію підтримують й інші науковці України (В. Борисов, В. Харченко, Н. Савінова та ін.) [26, с.12].

Все це наглядно показує, що кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинністю має виростати із науково обґрунтованих соціальних причин і умов, що вимагає

чіткого визначення її предмету. Як зазначає П. Фріс, предмет кримінально-правової політики утворюють: принципи кримінально-правового впливу на злочинність; діяльність з визначення кола суспільно-небезпечних діянь, що визнаються злочинними (криміналізація), і виключення тих чи інших діянь із числа злочинів (декриміналізація); питання пеналізації і депеналізації; визначення альтернативних покаранню заходів кримінального характеру, а також заходів, які застосовуються разом із покаранням; тлумачення кримінального законодавства; діяльність правоохоронних органів щодо застосування норм кримінального права, з'ясування їх ефективності, а також визначення шляхів підвищення ефективності впливу кримінально-правових заходів на правосвідомість населення [26, с. 17–18].

Водночас різка зміна типу суспільних відносин, що відбувається під впливом процесів демократизації у всіх сферах економічного, суспільного і державного життя, привела до певної дезорганізації суспільства і росту багатьох небезпечних видів злочинності, корупції, тероризму, виникнення організованої злочинності, яка проникла в усі сфери економіки і державної влади, захопила сферу національних відносин, політику, прагне контролювати владні, управлінські та господарські структури, їй вдається проводити акції щодо використання цих структур з метою власного збагачення, вона формує стиль тіньової економіки. Для цього виду злочинності, як зазначає В. Лунєєв, характерними є пограбування, насильство на вулицях, замовні вбивства, викрадення людей, захоплення заручників, рекет, тероризм [27, с. 288]. Спостерігається також нова тенденція організованої злочинності – прагнення злочинних угруповань заволодіти національним надбанням, і в цьому особливе місце займає корупція.

Ці тенденції стану злочинності схиляють громадську думку і державну політику в сфері боротьби зі злочинністю до застосування жорсткіших кримінальних покарань. Тому намагання використовувати покарання як один із основних засобів протидії злочинності вимагає виділення в кримінально-правовій політиці окремих сфер та рівнів відповідно до поставлених завдань протидії злочинності, зокрема кримінально-правової політики у сфері покарання. Хоча А. Закалюк вважає такий підхід дещо тучним, видається, що для виділення такої сфери політики є ряд причин. Насамперед, правова політика є багатограним явищем яке можна структурувати не тільки за видами, а й підвидами. При цьому кожен з видів політики має власну мету, яка спрямована на досягнення головної мети загальнодержавної політики, забезпечення умов функціонування громадянського суспільства та правової держави. Крім того, досвід широкого застосування кримінальної репресії Союзом Радянських Соціалістичних Республік показує необхідність досить чіткого формулювання як ознак кримінального покарання, так і правил його застосування. Також використання застосування кримінальної репресії як однієї із найбільш гострих форм діяльності держави повинно бути чітко регламентоване. Крім того, кримінальне покарання і злочин містять ряд характеристик, які співпадають, але мають різне соціальне спрямування.

Отже, кримінально-правова політика в сфері покарань в умовах демократизації життя українського суспільства набуває неабиякого значення, оскільки стосується практичного використання та ефективного застосування законодавства про кримінальну відповідальність правоохоронними та судовими органами. Адже, як підкреслює В. Навроцький, «застосування кримінально-правових норм (його принципи, положення, які закріплені в інших джерелах) можуть втілюватися лише в межах та в спосіб, який передбачений законом. Злочинність і караність діяння можуть бути встановлені тільки в кримінальному законі» [28, с. 23]. Адже тільки кримінальний закон у своїх нормах визначає певне коло діянь, що є суспільно небезпечними як злочини і яким держава протидіє, беручи на себе обов'язки застосування засобів кримінально-правового характеру (покарання). В цьому аспекті кримінально-правова політика в сфері покарання найбільш яскраво відображає політичну волю держави у боротьбі зі злочинністю, зокрема з тими суспільно небезпечними явищами, які набувають особливо негативного резонансу в державі. Як підкреслює В. Сташис, оскільки серед «заходів державного реагування на вчинені злочини та осіб, що їх вчинили, покарання набуває першорядного значення, в ньому відображена від імені держави негативна оцінка вчиненого злочину і самого злочинця. Применшення цієї ролі суперечить каральній і запобіжній сут-

ності покарання як найбільш суворого заходу державного примусу, який застосовується за вироком суду до осіб, які вчинили злочин» [29, с. 318].

Кримінальна політика в сфері покарань, хоча і є близькою до кримінально-виконавчої політики, відрізняється від неї як за змістом, так і метою і напрямом діяльності. Тоді як кримінально-правова політика є рухомим явищем і більш гостро реагує на соціальні процеси та відносно швидко реагує на зміни курсу політичного життя, кримінально-виконавча політика є напрямом діяльності державних і громадських органів у галузі виконання кримінальних покарань [30, с. 18–21].

Висновки. Таким чином, кримінально-правова політика в сфері покарань спрямована на вивчення правових тенденцій, що сприяє виробленню загальних положень кримінального законодавства щодо визначення кола злочинних діянь і системи покарань, встановлення санкцій у нормах, що визначають види злочинів та обрання справедливих видів покарань.

Список використаних джерел:

1. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. – К., 1986. – 502с.
2. Чубинский М. Очерки уголовной политики: понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права / М. П. Чубинский ; сост. и вступ. статья В. Овчинского, А. Федорова. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 289 с.
3. Гернетъ М. Социальные факторы преступности / М. Гернетъ. – М., 1905. – 203 с.
4. Фейербах А. Уголовное право / А. Фейербах. – СПб., 1810. – 200 с.
5. Лесников Г. Уголовная политика современной России. – М., 2006. – 350 с.
6. Ф. фон Лист Задачи уголовной политики / Ф.фон Лист ; предисл. В. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 153 с.
7. Чубинский М. Курс уголовной политики / М. Чубинский. – СПб., 1912. – 560 с.
8. Иванов С. Уголовная политика Российской Федерации: политолого-криминологический и уголовно-правовой аспекты : дисс. ... канд. юрид. наук / С. Иванов. – Екатеринбург, 2006. – 313 с.
9. Лопашенко Н. Уголовная политика / Н. Лопашенко. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.
10. Эстрин А. Эволюция советской уголовной политики. Основы и задачи советской уголовной политики / А. Эстрин. – М. ; Л., 1923. – 244 с.
11. Беляев Н. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 175 с.
12. Владимиров Л. Уголовный законодатель как воспитатель народа / Л. Владимиров. – М. : Т-во скоропеч. А. Левенсон, 1903. – 244 с.
13. Загородников Н. Направления изучения советского уголовного права / Н. Загородников, Н. Стручков // Сов. гос-во и право. – 1980. – № 7. – С. 4.
14. Коробеев А. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации / А. Коробеев. – Владивосток, 1987. – 268 с.
15. Герцензон А. Уголовное право и социология: Проблемы социологии уголовного права и уголовной политики / А. Герцензон. – М., 1970. – 275 с.
16. Ковалев М. Криминология и уголовная политика / М. Ковалев, Ю. Воронин. – Свердловск, 1980. – 196 с.
17. Гришанин П. Механизм уголовно-правовой борьбы с преступностью / П. Гришанин. – М. : Академия МВД России, 1997. – 368 с.
18. Гальперин И. Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения / И. Гальперин, В. Курляндский. – М., 1975. – 240 с.
19. Панченко П. Уголовная политика – основа законности борьбы с преступностью : [учеб. пособие] / П. Панченко. – Нижний Новгород, 1991. – 104 с.
20. Уголовная политика и ее реализация в деятельности органов внутренних дел. Тезисы лекций по курсу для слушателей факультета № 1 / под ред. В. Ревина. – М. : Академия управления МВД России, 1999. – 151 с.

21. Бабаев М. О соотношении уголовной и криминологической политики / М. Бабаев. – М., 1982. – 312 с.
22. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини) : [навч. посіб.] / за заг. ред. О. Джужи. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.
23. Борисов В. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям / В. Борисов // Право України. – 2012. – № 1–2. – 572 с.
24. Лесников Г. Уголовная политика Российской Федерации. Проблемы теории и практики / Г. Лесников. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2004. – 197 с.
25. Лукашевич С. Шляхи підвищення ефективності політики держави у сфері запобігання та протидії злочинності / С. Ю. Лукашевич // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : мат. наук. конф.(м. Харків, 15 травня 2008 р.). – Х., 2009. – С. 258–259.
26. Фріс П. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
27. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ / В.В. Лунеев. – М., 1997. – 383 с.
28. Навроцький В. Кримінальне право і кримінальне законодавство: співвідношення понять / В. Навроцький // Право України. – 2011. – № 9. – С. 20.
29. Кримінальне право України: Загальна частина : [підруч.] / [Ю. Баулін, В. Борисов, В. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. Сташиса, В. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х., 2010. – 456 с.
30. Литвак О. Держава і злочинність : [монографія] / О. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – 304 с.

